

A gyermekvállalási hajlandóság vizsgálata a gyermek felnevelésével járó többletköltség tükrében

Szabó Gyöngyi

Egyetemi hallgató, Óbudai Egyetem, Keleti Károly Gazdasági Kar
gyongyi.szabo7@gmail.com

Abstract: Számos kutatás, statisztikai adat támasztja alá, hogy hazánkban a népesedési mutatószámok folyamatos csökkenése súlyos következményeket hordoz magában a jövőre nézve. Míg a világ a túlnépesedéssel küzd, addig Magyarországra a népességfogyás és elöregedő társadalom a jellemző. Ennek okai komplexek, de talán az egyik legkiemelkedőbb közülük a hazánkban uralkodó negatív gyermekvállalási kedv. Az új családtag érkezésével együtt járó boldogságot beárnyékolja a gyermekvállalással kapcsolatban felmerülő költségek nagysága, melyek rövid és hosszú távon egyaránt megterhelik a család költségvetését. Tanulmányomban egy primer kutatás keretein belül keresem a választ arra, hogy a magyar társadalomban a gyermekvállalási hajlandóságot befolyásolja-e a gyermek felnevelésével járó többletköltség.

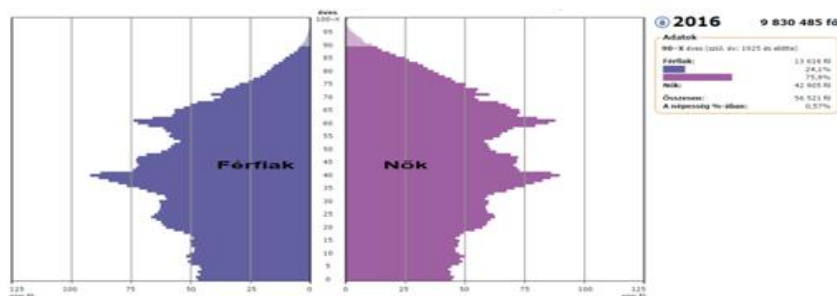
Kulcsszavak: gyermekvállalási hajlandóság, demográfia, boldogság

1 Demográfia körkép Magyarországon

„Egy ország népesedési helyzete alapvetően a múltjában gyökerezik, demográfiai jövőjét pedig erősen meghatározza a történetileg kialakult jelen. A magyar népesség fejlődése olyan történelmi utat járt be, amely során egy kiegyensúlyozott korösszetételű és létszámban alapvetően gyarapodó népességből egy fokozatosan elöregedő és lélekszámban fogyó népesség lett.” (Társadalmi Helyzetkép, 2010)

Napjainkban országuk népesedési helyzete válságos állapotban van. Népességünk száma több, mint 30 éve folyamatos csökkenést mutat, de az intrinsic¹ népességfogyás már ennél is korábban megjelent társadalmunkban. Demográfiai öregedésünket a termékenység csökkenése és a társadalom korösszetételének eltolódása az idősebb korosztály felé okozza.

¹ Jelentése: benne rejlő

1. ábra

Magyarország népességének száma nemek és életkor szerint, 2016. január 1-én

Forrás: KSH, interaktív korfa, 2017

Népességünk száma 2016. január első napján egy kicsivel több, mint 9.830 ezer fő (1. ábra), amely 30 ezerrel kevesebb, mint a megelőző évben volt. Hazánkban 1981 óta folyamatosan csökken a társadalom, ez a tendencia kezdetben csak lassabb mértékben emelkedett, aztán közel húsz évvel később a folyamat felgyorsult és a kilencvenes évek végére elérte a mélypontját.

A lélekszám mérésére a termékenységi arányszám mutató² használatos, melynek ideális esetben 2,1 fölötti értéket kell mutatnia. Ez az érték megmutatja, hogy a születendő gyermekek száma pótolja-e a szülők nemzedékét, azaz a népesség utánpótlása, a társadalom újratermelődése mennyire van biztosítva. A 2. ábra adatait vizsgálva megállapítható, hogy 2015-ben ez a szám 1,44. Ugyan ez a szám folyamatosan emelkedik 2012 óta, de sajnos ez még mindig nem elegendő (Dr. Vukovich, 2016).

Társadalmunk női tagjainak száma, gyermekvállalási magatartásuk, azaz termékenységük határozza meg az évenkénti születésszámot. 2015-ben a szülőképes korú nők arányszáma kisebb fokú visszaesést mutat a születések számával szemben. Új trendként megfigyelhető a fertilitási³ ráta emelkedése, azonban a született gyermekek száma így is csak elenyésző emelkedést mutat.

² Azt mutatja meg, hogy egy nő élete során hány gyermeket hozna világra, amennyiben az adott év termékenységi viszonyai tartósak lennének.

³ Jelentése: termékenységi ráta

Megnevezés	2012	2013	2014	2015
Népesség száma, ezer fő ^{a)}	9 909	9 877	9 856	9 823
Eltartottsági ráta, % ^{b)}	46,2	47,0	47,9	48,8
Öregedési index, % ^{c)}	118,9	121,5	123,6	126,1
Ezer lakosra jutó				
élveszületés	9,1	9,0	9,3	9,3
halálozás	13,0	12,8	12,8	13,4
természetes szaporodás, fogyás (-)	-3,9	-3,9	-3,5	-4,1
Teljes termékenységi arányszám	1,34	1,34	1,41	1,44

^{a)} December 31.

^{b)} A gyermekkorú (0–14 éves) és az idősebb népesség (65 éves és idősebb) a 15–64 éves népesség százalékában, december 31.

^{c)} Az időskorú népesség (65 éves és idősebb) a gyermekkorú népesség (0–14 éves) százalékában, december 31.

2. ábra

Összefoglaló demográfiai adatok 2012-2015 között

Forrás: KSH, Magyarország, 2016

Magyarország másik nagy demográfiai kihívása az öregedés. Évenként egyre magasabb létszámmal növekszik a legidősebb, azaz a 80 év felettek száma, melyet az idősebb korcsoportok (65 év felettek) népességén belüli arányának növekedése és a születéskor várható élettartam emelkedése eredményez. A 2. ábra adatai is alátámasztják, hogy 2015-ben az öregedési index 126,1%, mely egyértelmű növekedést mutat az előző évek adataihoz képest.

Harmadsorban pedig, gondot okoz a fiatalok számának és arányának csökkenése társadalmunk összetételében. 2016 év elején az öregedési index adatai szerint 126 időskorú személyre száz gyerekkorú jutott.

Mindhárom jelenség a rendszerváltásunk óta jelen van társadalmunkban, népességünk előregeredését eredményezik, és társadalmi ellátórendszerünket nehéz kihívások elé állítja, mindezek mellett a csökkenő arányú aktív korosztályra is jelentős eltartási teher nehezedik. A fentebb vázolt demográfiai tendenciák mellett az új generáció munkaerő-piaci megjelenése is tovább árnyalja a képet (Csehné et al., 2017).

2 A gyermekvállalás, mint közgazdasági értelemben vett boldogság

A gyermekvállalást évszázadokon át a boldogság forrásának, az élet értelmének tartották, és nincs ez másképp napjainkban sem. De vajon mi is az a boldogság?

Filozófusok, pszichológusok, szociológusok, közgazdászok foglalkoznak a boldogság elméletével, ennek következtében számos boldogságfelfogással találkozhatunk a szakirodalmakban. Általánosságban négy megközelítésben használatos a boldogság kifejezés, mint az elégedettség az étellel, a legnagyobb öröm tapasztalata, a sikeresség és a legmagasabb jó birtoklása (Havasi, 2009).

Az ókori görögök idejében a boldogságot a szerencsével azonosították, mely később az élvezettel vált egyenlővé (Tatarkiewicz, 1976).

Demokritosz (1996) így fogalmaz az étellel való általános elégedettségről: „A lelki derű a gyönyörben való mértéktartás és harmonikus élet folytán lesz az ember osztályrésze... a lehetséges felé kell figyelmünket fordítani, s a meglévővel megelégedni... Sem a test, sem a vagyon nem teszi boldoggá az embereket, hanem az egyenesség és sokoldalú értelmesség.” Véleménye szerint a boldogságot a külső körülményeken kívül a szerencse és az ember tudata is befolyásolja.

Csikszentmihályi (1997) a boldogság kutatásával kapcsolatos eredményeit „Az áramlat” című könyvében osztja meg az olvasóival. Úgy véli, hogy a boldogságot önmagáért keressük, a céljaink fontosságát pedig abban látja, hogy majd azok elérése fog minket boldoggá tenni. Kutatási eredményei azt bizonyítják, hogy a legszebb élményeink aktív állapotban érnek el minket, melyek nem is biztos, hogy kellemesek számunkra az adott pillanatban. A tökéletes élményt használja a tapasztalatainak leírására, mely nem más, mint a „flow” érzés, azaz amit csinálunk, annyira feldob minket, hogy minden mást észre sem veszünk. Ezt az érzést nemtől, kortól, földrajzi helytől függetlenül ugyanúgy írják le a vizsgálata alá vont célszemélyek.

Közgazdasági tekintetben, a liberalizmus atyjaként, és az utilitarizmus⁴ atyjának tanítványaként is ismert John Stuart Mill munkásságából érdemes vizsgálni a boldogság kérdéskörét. A Mill által megfogalmazott hasznosság elmélet (csakúgy, mint a szabadságról vallott nézete) a mai napig uralja a közgazdászok gondolkodását. A haszonelvűséget Epikurosz a fájdalommentességgel együtt járó élvezettel azonosítja, amit egyébként Mill mestere (Jeremy Bentham) a legnagyobb boldogság elvének nevez.

Mill úgy véli, hogy a boldogság nem más, mint a létezés önkívületi állapota, melynek alapja az élettől való elvárásunk, és amit az élet valóban adni tud. Ezt legfőképp a kevés és átmeneti fájdalom, és a többféle – legfőképp aktív – élvezet

⁴ Az utilitarizmus célja: „A lehető legnagyobb boldogság a lehető legtöbb ember számára”

adja. Az állam megfelelő társadalmi berendezkedése és a családok nevelési hatékonysága szükséges Mill szerint ahhoz, hogy ezt mindenki meg tudja élni.

A klasszikusok után a boldogság kérdésének közgazdasági kutatásait felváltotta a hasznosság kérdésének elemzése, azonban a boldogsággal összefüggő bizonyos tételek így is bekerültek a közgazdaságtanban. Duesenberry és Marx például rámutatott, hogy a relatív jövedelem hatással van az elégedettségre. Példájuk szerint, ha a környező házak egyformák, akkor teljesen mindegy, hogy a ház kicsi vagy nagy, tulajdonosa megfelelőnek fogja azt érezni. Azonban, ha egy palota épül közéjük, akkor az elégedettség érzése csökkenni fog. (Easterlin, 2003).

Később megjelentek közgazdasági tanulmányok, melyek a boldogság és a jövedelem kapcsolatát voltak hivatottak vizsgálni. Számos szakirodalomban olvasható, hogy a növekvő vagyon ellenére stabil, vagy hanyatló irányt mutat az egyén elégedetlenségi szintje. Később ezt a jelenséget a „boldogság paradoxonai” elnevezéssel illették. Több kutatás is alátámasztja, hogy adott országon belül a magasabb jövedelmű válaszadók magasabb boldogságszintről számolnak be, de maga a boldogságérzet tapasztalt növekedése a jövedelem növekedésével csökkenő mértékű, vagyis érvényesül a csökkenő határhaszon elve (Ahuvia-Freidman (1998), Di Tella et al. (2001), Diener – Fujita (1995).

Veenhoven (1996) kutatásainak eredményei azt mutatják, hogy a demográfiai változók (nem, foglalkozás, jövedelem) 10%-át teszik ki az egyének boldogságszintjeiben található különbségeknek, míg az élet események – mint például a gyermekvállalás – az ausztrál vizsgáldások szerint a különbségek 35%-áért felelősek.

Életünk során pozitív és negatív életesemények, élettapasztalatok érnek minket. Az utilitaristák a pozitív életeseményeket örömeknek, míg a negatívakat fájdalomnak nevezik. Az egyszerű napi tevékenységeinket szintén az életeseményeink közé sorolhatjuk, de vannak kiemelten fontos életesemények is, mint például a gyermekvállalás.

Tényként kezelendő, hogy a gyermek érkezése teljesen átrendezi a család életét, megváltozik a fontossági sorrend és természetesen a gazdasági döntések is más megvilágításba kerülnek. Azonban a boldogság, amit az új családtag érkezése vált ki, semmihez sem fogható, ezek a terhek csak beárnyékolják annak szépségét. A családokra nehezedő terhek már a várandótság előtt és alatt is jelentkeznek. A Bezzeganya.hu által készített, közel ezer fős felmérés szerint 2014-ben majdnem másfélmillió (lakás-, és autóvásárlás nélkül is több, mint félmillió) forintot költöttek a családok gyermekvállalással kapcsolatban, pedig a gyermek még csak alig született meg. Mindezek tükrében mutatom be kutatásom eredményeit.

3 Anyag és módszertan

Kutatásomban arra keresem a választ, hogy Magyarország lakossága miként viszonyul a gyermekvállaláshoz a gyermek felnevelésével járó költségek viszonylatában. Kutatási hipotézisem, hogy a gyermekvállalási hajlandóságot befolyásolja a gyermek felnevelésével járó többletköltség. Tanulmányomban nem elegendő a tapasztalati valóság feldolgozása, mert az a túláltalánosítás, a szelektív észlelés, a hozzáköltés – mint a tapasztalati valóság természetes velejárói –, az eredmény torzulását eredményezi, ezért szükséges azt a konszenzuális valósággal alátámasztani. Ebben segítségemre a módszeres, tudományos adatgyűjtés volt. Az ehhez használt kérdőívet⁵ elektronikusan és papíralapon összesen 105 fő töltötte ki. A primer kutatás során a kérdőívvel a magyar lakosság került megcélózásra, nemre és korra való tekintet nélkül. A kiválasztott sokaságból a válaszadók véletlenszerűen kerültek be a kitöltők közé. A kérdősor biztosítja az anonimitást, terjesztése több közösségi portálon, családban, ismerősök között történt, kitöltése önkéntes volt. A tanulmány sokasága nem reprezentatív, azonban a kapott válaszok elemzése alkalmas következtetések levonására.

A kérdőív fő témája az állam családtámogatási eszközeinek vizsgálata, és összehasonlítása más EU-s tagállamok rendszerével. A kérdősor 30 kérdést tartalmaz több témakörre bontva, mint például a családtámogatási formákkal kapcsolatos kérdéskör, családbarát munkahelyekkel foglalkozó kérdések, vagy a GYED extrával foglalkozó részek. A kérdések összefüggőek, de önmagukban is relevánsak, a kutatási témára specializáltan kerültek megfogalmazásra.

A tanulmány alapja a valamivel, több mint száz fő által kitöltött kérdőívből kinyert empirikus adathalmaz. A papíralapú kitöltések rögzítésre kerültek az online felületen, így az adatok már egy közös adatállományba kerültek, melyet az Excel táblában történő kódolás és ellenőrzés követett. Az így rendelkezésre álló adatok elemzését az SPSS program segítette.

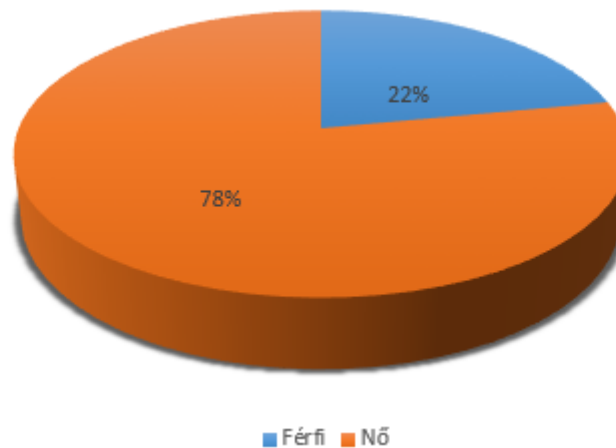
Az elemzések során keresztábrákat használok, amikben két változó összefüggéseit vizsgálom. Az eddig gyűjtött minta száma alacsony, így a Pearson-Chi-négyzet próba (a nominális változók hipotézis-vizsgálatának módszere), vagy a faktoranalízis nem ad használható eredményt a kutatásomhoz.

Jelen tanulmányban a kutatási hipotézisemhez szorosan kapcsolódó 30. kérdés és válasza kerül bemutatásra a nem és a jövedelmi helyzet viszonylatában. A kérdésben a „gyermek az élet legdrágább ajándéka” állításhoz két kijelentés tartozik, és a válaszadónak a hozzá közelebb állót kellett megjelölnie. Ennek a

⁵ Az Óbudai Egyetem 2016/2017 tavaszi Tudományos Diákköri Konferencián részt vevő, Az állam családtámogatási eszközeinek vizsgálata és összehasonlítása más EU-s tagállamok rendszereivel című, Dobra Petra - Szabó Gyöngyi szerzőpáros tudományos dolgozatában használt kérdőív

kérdésnek a feltevésével arra keresem a választ, hogy a lakosság miként viszonyul a gyermekvállalás kérdéséhez, ezáltal következtetés tudok levonni, hogy valóban befolyásolja-e gyermekvállalási hajlandóságukat a gyermek felnevelésével járó költségtöbblet.

A minta demográfiai összetételét tekintve 22% férfi és 78 % nő adott választ a kérdésekre (3. ábra). A válaszadók majdnem egynegyede férfi, amely örvendetes, hiszen az ő válaszuk is hatással van a kutatási hipotézisemre. Az alacsony részvételük pedig annak tudható be, hogy a nőkkal szemben a férfiak válaszadó hajlandósága kisebb, másrészt pedig a családdal kapcsolatos „dolgok” mai társadalmunkban még mindig inkább a női szerepkörhöz tartoznak, így a férfiak kevésbé érezték magukénak a kutatási témát.

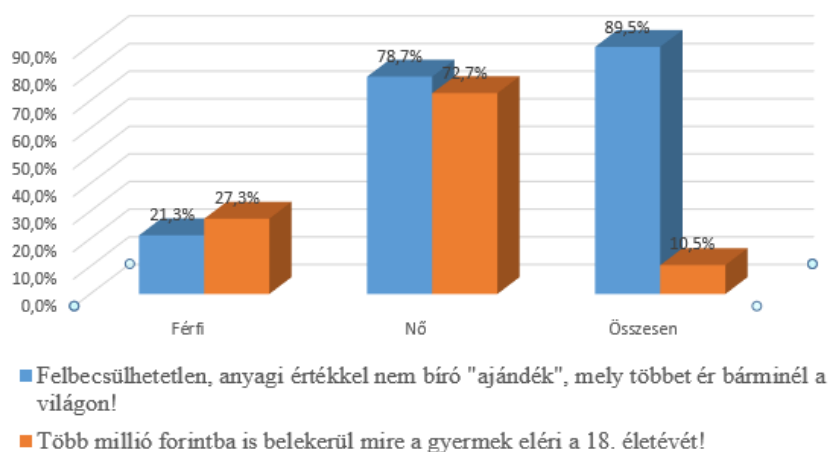

3. ábra

A kérdőívet kitöltők megoszlása nemek szerint

Forrás: Dobra – Szabó TDK, 2017

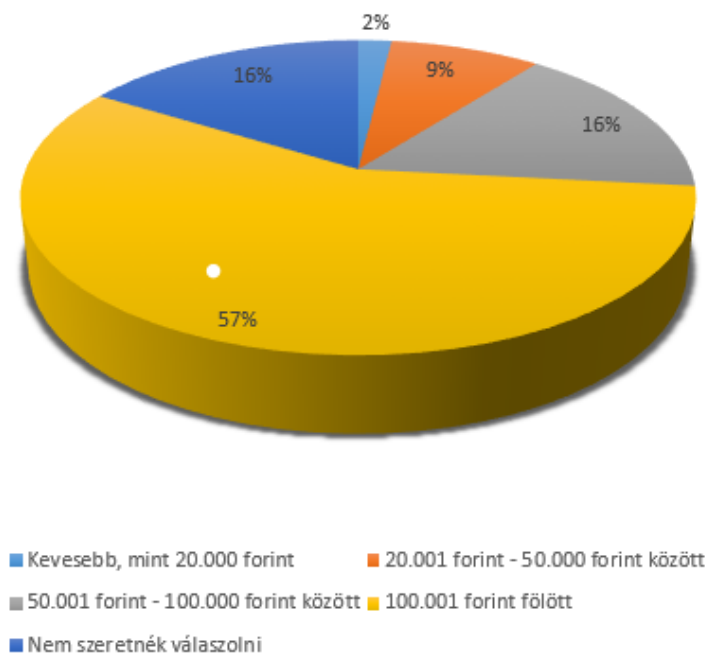
A nemenkénti megoszlást mutató 4. ábráról leolvasható, hogy a két állítás férfi és nő közötti megoszlása szinte azonos. Ami meglepő, hogy a több millió forintba is belekerül a gyermek, mire betölti a 18. életévet válaszadók között 7,27 %-a hölgy. Ez azért érdekes, mert a pár nemzedékkel korábbi társadalmi megítélés szerint egy nő legfőbb feladata az életben a gyermek vállalása, és világra hozatala. A világ változik, ezáltal a gyermekvállalás is új dimenzióba került és napjainkra már inkább a költségek átgondolása után jut el a gyermekvállalási fázisba a család. A férfiak szinte egyforma arányban (21,3%, 27,3%) választottak a két állítás között. Ami viszont örvendetes, hogy a válaszadók közel 90 %-a mondta azt, hogy számára a gyermek felbecsülhetetlen. Ebből következik, hogy gyermekvállalási hajlandóságot elenyésző (10,5 %) értékben befolyásolja csak a gyermek felnevelésével járó költségtöbblet.

4. ábra
Nemek szerinti megoszlás a két állítás viszonylatában

Forrás: Saját szerkesztés, 2017

A válaszadók jövedelmi helyzetének megismeréséhez a 10-es kérdését szükséges elemezni, mely a háztartásban az egy főre jutó nettó jövedelemre fókuszál. A kérdezési hajlandóság megtartásának érdekében biztosításra került a „Nem szeretnék válaszolni” opció lehetőség is, mellyel a kitöltők 16%-a élt. Legnagyobb elemszámmal a havi 100.000 forint feletti kategóriából érkeztek válaszok, ami több, mint a minta felét (57%) adták ki. Ezt az 50.001 – 100.000 forint közöttiek követték 16%-ban, majd a 20.001 – 50.000 forint közötti kategória következett a maga 9 %-ával. Legkisebb arányban, azaz mindössze 2%-ban a havi 20.000 forintból gazdálkodó személyek vettek részt a kitöltésben (5. ábra). Pozitívan értékelendő, hogy minden jövedelmi helyzet megmutatkozik, mert feltételezem, hogy a család pénzügyi helyzete befolyásolja a gyermekvállalást.

5. ábra

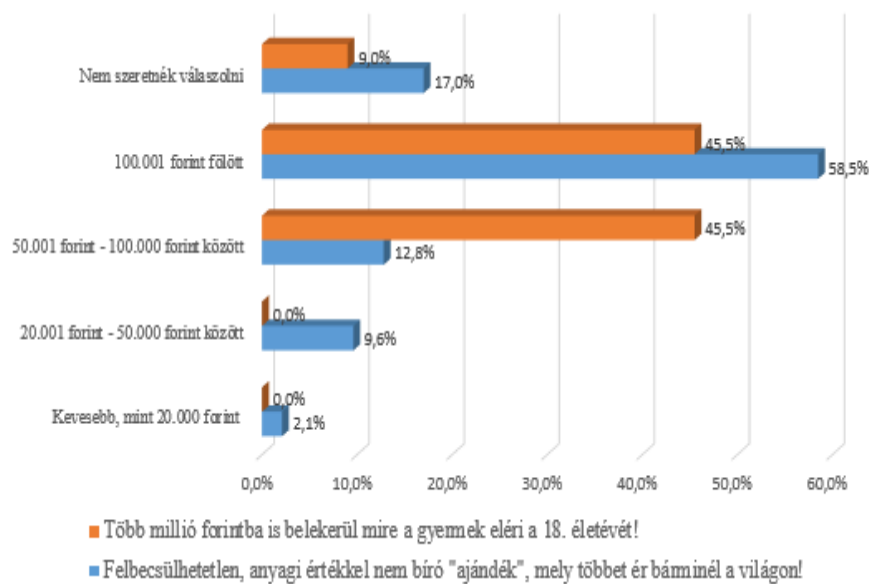
A kérdőívet kitöltők megoszlása jövedelmi helyzet szerint

Forrás: Dobra – Szabó TDK, 2017

A 6. ábra meglepő eredményeket mutat, legfőképpen a két legmagasabb jövedelmi kategóriába eső válaszadók 45,5 %-a mondta azt, hogy a gyermek 18. életévéig több millió forintot is rá kell költeni a felneveléséhez. Az 50.001 – 100.000 forint közötti egy főre eső jövedelmű családok alig 10%-a tekint úgy a gyermekre, mint anyagi értékkel nem bíró ajándékra. Ez mindenképpen azt mutatja, hogy a gyermekvállalás tervezésénél ezek a családok mérlegelik az ezzel kapcsolatban rájuk nehezedő kiadásokat.

Az alacsony jövedelemmel rendelkező családok egyöntetűen válaszolták azt, hogy számukra a gyermeknek nincs pénzben kifejezhető értéke. „Az valóban megfizethetetlen, hogy a kicsi lázas arcát letöröljük, félelmeit mesével elűzzük, együtt tanuljuk vele a matekot és a történelmet, fuvarozzuk iskolába, különórákra, vagy áhítatosan hallgatjuk kezdő zenei produkcióit. De mindez anyagi teher is, még ha vannak is bizonyos kedvezmények a számukra. A magasan képzett gyermekek felnevelése komoly humántőke-befektetés.” (Botos, 2010). A jövedelemkategóriák közötti eltérést mindenképpen az eltérő pénzügyi kultúrával lehet magyarázni. Az okok mélyebb megértéséhez egy szekunder kutatás tudna segítséget nyújtani. Összességében a 6. ábra alapján elmondható, hogy többségben

vannak azok a válaszadók, akik az állítások közül azt választották, hogy a gyermek felbecsülhetetlen, anyagi értékkel nem bíró ajándék. Ebből egyértelműen következik, hogy a lakosság hozzáállása pozitív a gyermekhez, az anyagi megközelítésnek minimális hatása van a gyermekvállalási hajlandóságra.

6. ábra
Jövedelmekategóriák szerinti megoszlás a két állítás viszonylatában

Forrás: Saját szerkesztés, 2017

Összegzés

Kutatásom céljaként azt tűztem ki, hogy megvizsgáljam a magyar társadalom gyermekvállalási hajlandóságát, a gyermek felnevelésével járó többletköltségek viszonylatában. A csökkenő születésszám, a társadalom fogyásának és elöregedésének okai összetettek, de ezek közül kiemelhető az alacsony gyermekvállalási kedv. Abban szinte mindenki egyetért, hogy a gyermekvállalás – többek között - anyagi kérdés is. A tanulmányból kinyert adatok a hipotézisemet csak részben igazolták vissza. A kutatás elemzése rámutatott, hogy még ha elenyésző hányadban is, de voltak válaszadók, akik úgy vélik, hogy több millió forintba is belekerül, mire a gyermek eléri a 18. életévét. Ebből a válaszból az következik, hogy gyermekvállalás előtt ezek a családok mérlegelik a gyermek

felnevelésével rájuk nehezedő kiadásokat, vagyis befolyásolólag hat rájuk a megnövekedett költségteher.

Mind az államnak, mind az egyénnek be kell látnia, hogy a gyermekvállalással a népesség fogyása megállítható, még ha a gyermek felnevelése többletköltséget is ró a háztartásra. Ezekből a megnövekvő kiadásokból kell kivennie részét az államnak, enyhítve a gyermekvállalással kapcsolatos családi terheket. Hazánkban egy hosszú távon is működő, jól átgondolt népesedéspolitika kialakítására, bevezetésére van szükség, mely segíthet a népesség számának növekedésében. Ezzel egyidejűleg pedig a társadalom tagjainak is változtatniuk kell gyermekvállalási hajlandóságukon, mert ők így tudnak hozzájárulni népességfogyásunk megállításához. Demográfiai helyzetünk és azok előrejelzéseit figyelve Magyarország az utolsó óráit kezdi meg a hatékony megoldás megtalálásában, mert ezek hatásai csak hosszú távon mutatkoznak meg.

Felhasznált irodalom:

- [1] Botos, K. (2017): „A nagy család nem probléma, hanem megoldás” <http://nepesedes.hu/drupal/node/284> 2017.05.09-i letöltés
- [2] Csehné Papp I. , Varga E. , Szabó K. , Szira Z. , Hajós L. (2017): The appearance of a new generation on the labour market. ANNALS OF FACULTY OF ENGINEERING HUNEDOARA - INTERNATIONAL JOURNAL OF ENGINEERING 15:(1) pp. 123-130.
- [3] Csikszentmihályi, M., (1997): Flow: az áramlat: a tökéletes élmény pszichológiája, Akadémiai Kiadó, Budapest
- [4] Demokritosz (1996): Etikai jellegű töredékek. In: Görög gondolkodók 2. Kossuth Budapest
- [5] Dobra, P. – Szabó, Gy. (2017): Az állam családtámogatási eszközeinek vizsgálata és összehasonlítása más EU-s tagállamok rendszereivel című, TDK dolgozat, Óbudai Egyetem
- [6] Dr. Vukovich, G. (2016): Magyarország 2015, KSH, Budapest
- [7] Easterlin R., (2003): Explaining Happiness. PNAS, 10 (19) p. 11176-11183.
- [8] Frey, B. – Stutzer, A. (2002): Happiness and Economics, Princeton University Press, Princeton and Oxford
- [9] Gábos, A., Gál, R., Keller, T. (2007): A gyereknevelés költsége és a társadalmi kompenzáció, TÁRKI, Budapest
- [10] Havasi, V. (2009): Az értékrend és az életminőség összefüggései, Debreceni Egyetem, p. 35-60.
- [11] <http://bezzeganya.reblog.hu/masfel-millio-forintba-kerul-egy-gyerek-a-megszuleteseig> 2017.05.09-i letöltés
- [12] <https://www.ksh.hu/interaktiv/korfak/orszag.html> 2017.05.09-i letöltés

- [13] KSH (2010): Társadalmi Helyzetkép, KSH, Budapest, 1. o.
- [14] KSH (2012): A gyermekvállalás társadalmi – gazdasági hátterének területi jellemzői, KSH, Budapest
- [15] Mill, J. S. (1980): A szabadságról. Haszonelvűség, Helikon, Budapest
- [16] Tatarkiewicz, W. (1976): Analysis of Happiness, PWN, Warszawa
- [17] Veenhoven R., (1996): The study of Life-Satisfaction. In: Saris W. E. – Veenhoven R., - Scherpenzeel A., Bunting B., (eds.): A Comparative Study of Satisfaction with Life in Europe, Eötvös University Press, Budapest